

Регіоналізація і глобалізація

Марія ЧОРНОУСОВА

**МОЖЛИВОСТІ ТРАНСНАЦІОНАЛІЗАЦІЇ
ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ
НА БАЗІ ВДОСКОНАЛЕННЯ
ПРОЦЕСУ ЗАЛУЧЕННЯ
ПРЯМИХ ІНОЗЕМНИХ ІНВЕСТИЦІЙ**

Резюме

Зроблено аналіз можливостей транснаціоналізації економіки України на базі удосконалення процесу залучення прямих іноземних інвестицій.

Ключові слова

Державна політика, прямі іноземні інвестиції, процес транснаціоналізації, транснаціональна компанія (ТНК).

Класифікація за JEL: F21, G11.

© Марія Черноусова, 2009.

Чорноусова Марія, асистент кафедри «Міжнародна економіка», Донецький національний Університет, Україна.

На початку ХХ століття у світі набули розвитку інтеграційні процеси, зумовлені міграцією капіталу. На початковому етапі міграція являла собою процес руху капіталу від більш розвинутих країн до менш розвинутих. Але динамічність світового господарства дещо змінила попередню картину, і це зумовило рух капіталу в обидва боки.

Актуальність. Одна з визначальних характеристик інтенсифікації глобалізаційних процесів, транснаціоналізації системи міжнародних фінансів – значне прискорення темпів зростання прямих іноземних інвестицій (ПІІ). Лише в період з 1990-го до 2003 року загальний обсяг ПІІ у світовій економіці зріс з 1954 млрд дол. до 7123 млрд дол.

Мета дослідження. Проаналізувати можливості транснаціоналізації економіки України на базі вдосконалення процесу залучення прямих іноземних інвестицій.

Низка праць українських та закордонних вчених-економістів становить вагомий внесок у дослідження сучасних тенденцій та закономірностей процесів глобальної інтеграції та транснаціоналізації економічних систем. Найбільш визначні роботи з цієї проблематики належать таким ученим, як О. Білорус, Р. Вернон, М. Вілкінс, Дж. Даннінг, М. Кассон, Р. Кейвз, Ч. Кіндлебергер, Ю. Козак, Д. Лук'яненко, Ю. Макогон, О. Мовсесян, В. Новицький, Т. Орехова, О. Плотников, М. Портер, О. Рогач, А. Румянцев, Є. Савельєв, Б. Смітєнко, Г. Сорокін, А. Уткін, А. Філіпенко, І. Школа, О. Шнирков, С. Якубовський та інші.

У ХХІ столітті процеси глобалізації з кожним днем нарощують свої масштаби. Згідно з визначенням процесу глобалізації, наведеним у щорічному звіті Міжнародного валютного фонду за 2000 рік, «глобалізація, у її економічному контексті, означає зростання інтеграції економік країн світу, особливо по лінії торгівлі та фінансових потоків. Це поняття також охоплює рух людей (робочої сили) та знань (технології) через національні кордони». Це визначення підтверджується реальними показниками зростання масштабів світового виробництва, торгівлі та фінансових потоків, які надає Світовий банк. Так, згідно зі звітом ЮНКТАД зі світової торгівлі та розвитку, у 2007 році глобальний ВВП збільшився на 3,4% (у 2006 р. – 4%) (табл. 1) [6].

Усі відкриті економіки світу беруть участь у процесах транснаціоналізації світового господарства. Україна, у свою чергу, також намагається отримати статус економіки з високим коефіцієнтом транснаціоналізації. І однією з можливостей досягнення цієї мети виступають процеси залучення до української економіки прямих іноземних інвестицій.

Таблиця 1.

Обсяги світового виробництва (випуску), 1991–2007 рр. [6]
(зміни за рік у відсотках до попереднього року)

Регіон/Країна	1991– 2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
Світ загалом	2,9	1,5	1,8	2,6	4,1	3,4	4,0	3,4
Розвинуті країни <i>у тому числі</i>	2,5	1,1	1,2	1,8	3,1	2,4	3,0	2,4
Японія	1,1	0,2	0,3	1,4	2,7	1,9	2,2	2,3
США	3,5	0,8	1,6	2,5	3,9	3,2	3,3	2,0
Країни ЄС	2,2	1,9	1,2	1,2	2,3	1,7	3,0	2,8
Південно-Східна Європа та СНД	-4,2	5,9	5,2	7,1	7,7	6,4	7,5	7,0
Південно Східна Європа	-0,9	4,8	4,7	4,3	6,2	4,7	6,2	5,6
СНД	-5,0	5,2	5,4	7,8	8,1	6,8	7,7	7,3
Країни, що розвиваються	5,0	2,6	3,8	5,1	7,1	6,5	6,9	6,4
Африка	2,7	3,7	3,4	4,9	5,3	5,3	5,6	6,0
Латинська Америка та Ка- риби	3,2	0,3	-0,5	2,1	6,2	4,8	5,7	4,7
Азія	6,5	3,5	5,9	6,5	7,8	7,4	7,6	7,2

Для України як держави з перехідною економікою важливо розглядати залучення іноземних інвестицій у контексті структурних змін та економічного зростання. Офіційно визначеними пріоритетними задачами, покликаними вирішити іноземні інвестиції, є:

- структурна реформа економіки;
- технологічне відновлення виробництва;
- виробництво товарів широкого вжитку;
- подолання залежності країни від імпорту.

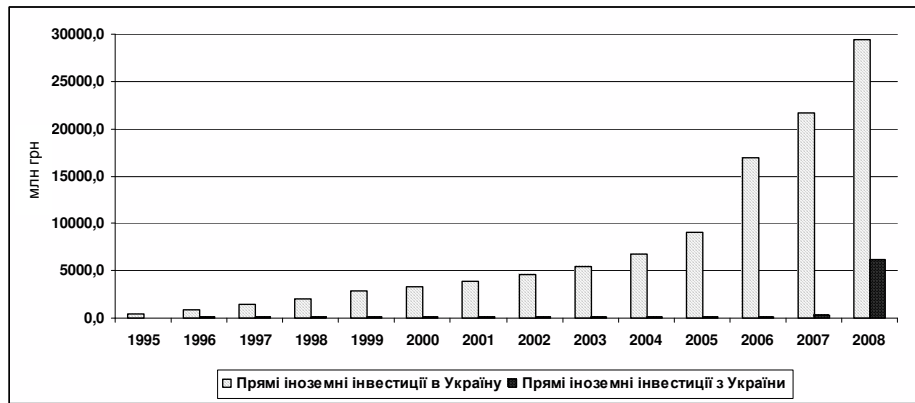
Варто зазначити, що цілі інвесторів, які з'являються на вітчизняному ринку, входять у суперечність із внутрішньою економічною програмою розвитку. Так, у структурі господарства їх, насамперед, цікавлять сировина, метал, вугілля, продукти хімічної промисловості тощо. Їхній інтерес викликають підприємства, які мають певні технологічні переваги і перспективу розвитку, а також науково-технічний потенціал. Інакше кажучи, увагу іноземців привернула саме можливість спрощеного, дешевого доступу до украї-

нських сировинних ринків, науково-технологічної бази і кваліфікованої робочої сили. Якщо Україна прагне одержати через ПІІ доступ до сучасних технологій, то західні фірми реалізують технології, які вже пройшли половину свого життєвого циклу і на світових ринках не є конкурентними. Невибалюваність споживачів українського ринку надає застарілим і неприбутковим на західному ринку товарам можливість продовжити своє життя. Отже, конкурентоспроможні світові корпорації орієнтуються на глобальні експортні стратегії, а не на розвиток вітчизняного виробництва товарів в Україні. Без значного і цілеспрямованого збільшення обсягів ПІІ сподіватися на подолання залежності нашої держави від імпорту неможливо.

Аналіз розвитку інвестиційної діяльності за останні роки показує її деяку позитивну динаміку, розширення масштабів, видів і сфер (рис. 1)

Рисунок 1.

Прямі інвестиції в Україну та з України [5]

Завдяки вигідному географічному розташуванню – у самому центрі Європи, – а також високому освітньому рівню населення, гарній науково-технічній базі і низькому рівню оплати праці Україна є ідеальною базою як для підприємств, що орієнтуються на західно- і центральноєвропейські ринки збуту, так і для компаній, які планують реалізувати продукцію в Росії та інших країнах СНД. Однак іноземний капітал поки не поспішає в Україну. Країна має недостатньо високі кредитні рейтинги від рейтингового агентства S&P на рівні BB/Stable/B (local currency) і BB-/Stable/B (foreign currency), що на 2-3 ступені нижче інвестиційного рівня (investment grade). Цей факт зупиняє багатьох потенційних зарубіжних інвесторів від вкладення коштів в

економіку України. Але якщо розглянути інвестиційну привабливість України на рівні її окремих регіонів, то твердження про несприятливість українського інвестиційного клімату для інвесторів уже не буде сприйматись так категорично. Чимало регіонів України значно недооцінені з точки зору вкладення в них інвестицій.

Безперечним лідером серед регіонів України є столиця – м. Київ, що по праву займає лідируючі позиції за сумарним інвестиційним потенціалом. Донецька, Дніпропетровська, Запорізька, Харківська и Луганська області утворюють східний регіон, що має найбільш розвинену промисловість, питома вага якої в регіональній економіці найвища в Україні.

Незважаючи на безпосередню близькість до столиці, Київська область посідає лише десяту позицію за сукупним інвестиційним потенціалом. Це пов'язано з переміщенням трудових і фінансових ресурсів у м. Київ, що додатково збільшує його і так високі фінансово-економічні показники. Така ситуація характерна і для низки інших, близько розташованих до столиці областей: Чернігівської, Житомирської та Сумської.

Черкаська, Вінницька, Кіровоградська і Полтавська області умовно утворюють центральний регіон, який належить до аграрно-промислових. Тут працюють підприємства, що виробляють електроенергію, видобувають вугілля, випускають мінеральні добрива, засоби автоматизації й обчислювальної техніки, технологічне устаткування. У структурі промислового виробництва регіону найбільшу питому вагу мають харчова промисловість, машинобудування і металообробка, електроенергетика, промисловість будівельних матеріалів. Регіон характеризується середнім значенням інвестиційного ризику, є інвестиційно недооціненим і може викликати до себе підвищений інвестиційний інтерес.

До десятки найбільших країн-інвесторів в економіку України належать: Німеччина – 5917,9 млн дол., Кіпр – 5941,8 млн дол., Австрія – 2075,2 млн дол., Велика Британія – 1968,8 млн дол., Нідерланди – 2511,2 млн дол., Сполучені Штати Америки – 1436,8 млн дол., Російська Федерація – 1462,2 млн дол., Франція – 1046,2 млн дол., Швейцарія – 583,8 млн дол. та Британські Віргінські острови – 1045,7 млн дол. (рис. 1).

При цьому в десятці найбільших інвесторів на офшорні зони (Кіпр, Швейцарію, Британські Віргінські острови) припадає 26,7% сукупного припливу капіталу в Україну. Хоча потужні швейцарські інвестиції можна певною мірою пояснити вагомою часткою в них швейцарської ТНК «Nestle», то потоки капіталу з інших офшорних зон, як правило, пов'язані з відмиванням капіталу з країн СНД та поверненням цього капіталу в країну під виглядом іноземних інвестицій.

Усі роки незалежності постійними лідерами в географічному розподілі інвестицій в Україну були США, Нідерланди, Німеччина, Росія, Велика Британія, Кіпр, Британські Віргінські острови [5].

У 1997 році левова частка (37%) інвестицій в українську економіку зосереджувалась у двох галузях – внутрішній торгівлі та харчовій промисловості. Ці галузі суттєво перевищували всі інвестиції в машинобудування, металообробку, хімічну, будівельну та фінансову сфери. У 2003 році почали суттєво зростати інвестиції в машинобудування, металообробку, фінансову сферу, транспорт та зв'язок. Проте провідні позиції у притягненні інвестицій залишалися також за внутрішньою торгівлею та харчовою промисловістю. У 2005 році спостерігалось подальше зменшення частки цих галузей у секторальному розподілі ПІІ та відповідне збільшення галузевої диверсифікації структури іноземних інвестицій. Частка «інших» галузей перевищила 50%. Аналіз динаміки галузевої структури ПІІ в економіку України свідчить, що в більшості випадків головною метою інвестування на сучасному етапі є використання місткого споживчого ринку України для отримання швидкого прибутку (сукупна частка харчової промисловості та внутрішньої торгівлі – від 17 до 37%). Адаже ці галузі дають змогу компаніям отримувати прибутки за рахунок швидкого обігу, а також у зв'язку з цим характеризуються відносно меншим рівнем інвестиційних ризиків.

Проте останні роки спостерігається зростання частки машинобудування, металообробки, транспорту та зв'язку – галузей, які є стратегічними та перспективними для української економіки. Також суттєво зросла частка фінансового сектору в розподілі ПІІ, а це обумовлено тим, що цей сектор був доволі нерозвиненим у попередні роки, не відповідав потребам ринкової економіки, а також ця тенденція є відгуком на зростання процесів глобалізації світового фінансового ринку.

Зараз чимало іноземних компаній придивляються до українських підприємств, вивчають їхні фінансові показники і плани. І багато з них готові починати переговори про співробітництво. У зв'язку з цим основними завданнями державної політики України в інвестиційній діяльності є створення рівних умов для ведення бізнесу й інвестування економіки України суб'єктами господарської діяльності різних форм власності, здійснення процесу інвестування на прозорих і цивілізованих основах, поліпшення структури інвестиційних джерел.

Україна, на жаль, не готова застосовувати механізми вирівнювання економічного розвитку регіонів не лише через низьку якість регіональної політики, а й у силу історичних причин, таких як низька мобільність робочої сили і постсоціалістичний уклад економіки, що характеризується слабким самоврядуванням і необхідністю постійного централізованого втручання Києва або обласної влади. Однак в Україні немає регіонів з мінімальним і максимальним рівнем ризику, і це дає змогу вигідно інвестувати в будь-яку українську територію.

У силу динамізму розвитку статистичні дані інвестиційного процесу швидко старіють. Тому повноцінний економічний аналіз інвестиційної діяльності утруднений. Але можна відзначити формування визначених тенденцій, що якісно характеризують розвиток іноземного інвестування в Україну:

- перевага за розмірами інвестицій партнерів із промислово розвинутих і за кількістю – із країн, що розвиваються, а також поступове збільшення частки країн СНД;
- орієнтація СП на виробництво товарів, якими світові ринки практично насичені, і на сферу послуг;
- реалізація спільних інвестиційних проектів, як правило, на двосторонній основі;
- обережність західних партнерів відносно великих інвестицій, зумовлена відсутністю надійних гарантій відносно їхнього захисту, нерозробленістю стратегії й тактики виходу на практично невідомий і колись закритий ринок;
- активність малих іноземних фірм, орієнтованих на швидке обертання невеликого капіталу або на вигоду від разових операцій (нерідко сугубо посередницьких);
- нерівномірність розподілу інвестицій за галузями і регіонами України, їхнє зосередження в промислових центрах України;
- велика частка майнових внесків іноземних інвесторів у загальних обсягах інвестицій, слабке використання механізмів фінансового ринку для інвестування.

Для стимулювання залучення ПІІ й усунення негативних тенденцій в економіці України доцільно здійснити низку заходів, спираючись на принципи:

- політична стабільність держави та її прогностичність як суб'єкта міжнародних відносин;
- оптимальна достатність (глибина проникнення іноземного капіталу на рівні окремих підприємств, галузей і економіки загалом повинна нівелюватися виходячи з інтересів національної безпеки);
- стабільність основних законодавчих актів відносно умов іноземного інвестування;
- диференційований підхід до податкових та інших пільг для іноземних інвесторів з урахуванням обсягів і форм інвестування, а також пріоритетів у розвитку економіки країни;
- надійність, доступність і оперативність організаційного й інформаційного забезпечення залучення іноземних інвестицій.

Політика України як молодої незалежної держави відносно активізації процесу залучення ПІІ, насамперед, пов'язана з ринковою соціально-економічною трансформацією суспільства. Отже, створення загальнополітичних, правових та інституційних умов, сприятливих для інвестування, є

одночасно як передумовою, так і результатом успішних реформ у нашій державі.

Функціонування інвестиційної сфери України ускладнює наявність таких проблем:

- капітальні вкладення все ще становлять незначну частину у ВВП;
- має місце дефіцит власних інвестиційних ресурсів підприємства;
- відсутній діючий інститут коротко-, середньо- і довгострокового кредитування;
- установлені занадто високі процентні ставки;
- недосконалим є ринок капіталів;
- вимагають корегування організаційно-правові основи підприємницької інвестиційної діяльності;
- слабо розвинута інфраструктура транспортних, комунікаційних, енергетичних систем;
- недосконалою є амортизаційна політика;
- відсутні чіткі пріоритети в здійсненні державної інвестиційної політики.

Незважаючи на те, що кошти іноземних інвесторів не можуть розглядатися як складова національного інвестиційного потенціалу, їхній облік необхідний з точки зору аналізу потенційних можливостей для розвитку інвестиційних процесів в Україні [3].

Поява України на світовому ринку інвестицій одразу ж змушує її вести конкурентну боротьбу з індустріально розвинутими країнами. І вона є дуже слабким конкурентом. Крім світової нестачі капіталів і недосконалого законодавства, на шляху припливу іноземного капіталу постають суто економічні умови реалізації міжнародних інвестиційних програм. Згідно із західними оцінками, норма прибутку на вкладений капітал у будівництво заводу становить у Західній Європі 38,6% при окупності за 6 років, а в Україні – 21 % з 11-річним терміном [3].

Але, незважаючи на наявність серйозних перешкод, останнім часом до України все-таки почали виявляти інтерес великі західні компанії, серед яких: Makulan-International (Австрія) – 260 млн дол., Pepsi Co (США) – 250 млн дол., Countri Squire International (Канада) – 220 млн дол. та інші (табл. 2).

Таблиця 2.

Найкрупніші інвестори в Україну [3]

Інвестор	млн. дол.	Сфера вкладення капіталу
1. Maculan Internanional Gmb (Австрія)	260	Будівництво житла й офісів
2. Pepsi Co (США)	250	Виробництво безалкогольних напоїв, створення мережі ресторанів Pizza
3. Countri Squire International (Канада)	220	Будівництво готельних комплексів, виробництво медичного устаткування
4. Daewoo Monor	150	Авто ЗАЗ-ДЕУ (виробництво модернізованої Таврії, Daewoo Nubira, Legansa, Lanos
5. AT&T (США), Royal PTT Nederland NV, Deutsche Bunder-sport, Telecom (Німеччина), 25 регіональних компаній (Україна)	100	Utel (розвиток мережі зв'язку між регіонами України і зовнішнім світом)
6. BAT Industries LTD (Великобританія)	35	Контрольний пакет акцій фабрики в Прилуках, модернізація виробництва сигарет
7. Tambrands Ins (США)	20	Tambrands Ukraine (виробництво предметів особистої гігієни)
8. Otis Elevator Ins (США)	17	UkrOtis (виробництво й обслуговування ліфтів)
9. Royal PTT, Nederland, Telecom, Denmark Deutsche, Bundersport Telecom	17	Стільникові телефонні мережі
10. GPA (Ірландія)	13	Air Ukraine International (міжнародні авіалінії)
11. Remetel (Іспанія)	9,2	Intersplav (металургійне виробництво)
12. Tetra Laval (Швеція)	7,6	Tetrarack Ukraine (виробництво упаковок для харчових продуктів)
13. Siemens AG (Німеччина)	5,8	MTM Telecom (виробництво комунікаційного устаткування)

Загалом склад іноземних інвесторів в Україні формується за рахунок ТНК, аутсайдерів (не витримали конкуренції у своїх країнах), фірм з обмеженими фінансовими можливостями. Найбільш конкурентоспроможні в міжнародному масштабі корпорації переважно орієнтовані на використання глобальних експортних стратегій. Крім того, інвесторів привертає невимогливість українських споживачів відносно морально застарілих товарів, низький рівень оплати праці, висока кваліфікація робітників у деяких сферах.

Зі свого боку, держава повинна створювати умови для розширення джерел фінансової підтримки виробництва засобами страхових гарантій, вексельного обертання, використання лізингу, відстрочки платежів, об'єднання інвестиційної діяльності з банківською, тобто опора на великі банківські об'єднання і банки тощо, тому що нерозвиненість ринку капіталів обмежує приплив зовнішніх фінансових ресурсів в Україну. На жаль, політики і чиновники ще не зовсім навчилися професійно формувати імідж держави у світовому співтоваристві.

Беручи до уваги необхідність розробки національної інтеграційної стратегії України, яка надасть можливість підвищити міжнародну конкурентоспроможність країни, було розроблено механізм державної підтримки розвитку потенціалу транснаціоналізації економічних систем макро-, мезо- та мікрорівнів (рис. 2).

Рисунок 2.

Модель механізму державної підтримки розвитку потенціалу транснаціоналізації економічних систем макро-, мезо- та мікрорівнів

Можна виділити ще не один напрям розвитку й удосконалення національних систем в області залучення ПІІ. Проте суть полягає в тому, що цей напрям роботи повинен стати загальнодержавною і загальнонаціональною пріоритетною стратегією розвитку держави на попередні роки.

Література

1. Бодан И. Проблемы активизации инвестиционной деятельности в Украине // Экономист. – 2006. – № 5.
2. Грищенко А. А. Транснаціональний фактор у економічному зростанні транзитивних країн: Монографія. – К.: Видавництво НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2006. – 314 с.
3. Орехова Т. В. Транснаціоналізація економічних систем в умовах глобалізації: Монографія / Під ред. проф. Ю. В. Макогона. – Донецьк: ДонНУ, 2007. – 394 с.
4. Detroit East // Business Week. 25.07.2005.
5. www.ukrstat.gov.ua.
6. www.unctad.org.

Стаття надійшла до редакції 5 березня 2009 р.